

Komisaři k českému zemskému sněmu (1627–1740)

Petr MAŤA (Wien)

O českých stavech a sněmech v době po vydání *Obnoveného zřízení zemského* bývá uvažováno – pokud se o nich vůbec uvažuje – jako o degenerujících pozůstatcích dřívějších dob. Tento úhel pohledu je starý jako český historický výzkum sám, má paralely v jiných národních historiografiích (např. rakouské) a opírá se o přímočarou periodizaci stavovství: od geneze přes období vzruchu po postupný úpadek a zánik. Předbělohorské století je přitom chápáno jako doba, v níž dochází ke zvratu. Jeho příčiny byly studovány jako málokterá jiná otázka českých dějin.¹

Zatímco vznik a rozvoj stavovských struktur až po bělohorský *breakpoint* byly a jsou předmětem intenzivního výzkumu, úpadek stavovství v 17. a 18. století v podstatě nikdy nebyl nastolen jako badatelský problém. Badatel, který bude chtít na toto pole vstoupit, ovšem narazí nejen na nedostatek elementárních informací, analýz a pramenných edicí. Základním úskalím je skutečnost, že pojmy, jejichž pomocí je stavovství zkoumáno a interpretováno, a normativní představy, včetně např. kritérií úpadkovosti stavů, byly vytvořeny právě při bádání nad genezí stavovství a jeho vrcholnou fází. Tento soubor interpretací se opírá o několik implicitních předpokladů: že dualismus stavovské a panovnické moci je ve své podstatě přirozený stav věci, že dějiny vztahu mezi stavy a panovníkem je možno psát pouze jako příběh sporu a že abstrakce *panovník* a *stavy* představují základní vodítko pro utřídění komplexních sociálních a mocenských vztahů v pozdně středověkých a raně novověkých monarchiích.

Je ovšem přirozené, že modely formulované za účelem výkladu jistých historických situací nemusejí posloužit k uspokojivému výkladu situací jiných. Východiskem mého příspěvku je přesvědčení o tom, že výše zmíněné předpoklady nesmějí být při bádání nad stavy v pobělohorské době přijímány jako danosti, nýbrž spíše jako hypotézy, jejichž relevanci je nutno prověřovat.² K opatrnosti vybízí nové pojmání raně novověkého monarchického státu, které se vytvořilo v posledních letech a které zpochybnilo dualistické chápání poměru panovnické a stavovské moci.³ Nemyslím si, že by dualismus jakožto výkladový model měl být zavržen. Je mimo jakoukoliv pochybnost, že interpretace stavovství, k nimž s jeho pomocí dospěli Josef Válka, Winfried Eberhard, Jaroslav Pánek, Joachim Bahlcke a další, vedly k významnému prohloubení poznání, hluboce proměnily pojmání českých dějin předbělohorského období a budou hrát při jejich výkladu klíčovou úlohu. Pochybuji však, že by dualistický model mohl produktivně pomoci při konceptualizaci stavů v pozdějším období. Perspektiva „složeného státu“, pohled na stavovské a šlechtické elity z hlediska přizpůsobivosti a rozložení pojmu moci do sféry symbolické, diskursivní a performativní nicméně otevírají prostor pro přehodnocení dosavadních představ o fungování monarchických

států této doby a pro formulaci nových otázek. Bádání nad stavy v monarchickém systému s dominancí panovnické moci a zároveň s rozvinutými velkostatkovými strukturami se pak nemusí soustředit na identifikaci zárodků a projevů stavovského odporu vůči centrální moci, nýbrž spíše na modalitu dlouhodobého soužití stavovských struktur s jinými strukturami vznikajícího státu (dvorskými, zeměpanskými, vrchnostenskými).

Takový přístup ovšem předpokládá jiné pojmání stavů – takové, které nebude odvozovat relevanci stavů od jejich schopnosti organizovat se proti panovníkovi a které za kritérium vezme spíše účast stavovských struktur v provozu rodičího se státu (od administrace daní až po zaopatřování vojska) a jejich význam pro reprodukci stavovských vrstev, tedy především šlechty. Nahlíženo z tohoto úhlu pohledu nabízí integrace stavů do správního systému vznikajícího státu v období, které je v české historiografii obvykle nazýváno obdobím pobělohorským (kteréžto označení pojmenovává i perspektivu, z níž bývá na toto dějinné období nahlíženo), obraz, jemuž lze v kategoriích úpadku porozumět jen velmi nedostatečně.

Avšak i když budeme nárůst agendy stavovských institucí od druhé poloviny 17. století a pozdní stavovskou institucionální (zemské výbory) nazírat z hlediska úpadku (jako projev úkolování stavů „státem“), zůstane řada nezodpovězených otázek: Podléhají stavy ujasněné a cílevědomě prosazované vladařské koncepci panovníka, nebo spíše strukturálním tlakům vznikajícího státu? V jakém světle se jeví tento proces při synchronním srovnání s regiony uvnitř habsburské monarchie a mimo ni? Jakým způsobem máme řešit otázku dlouhodobého srůstání a převrstvování sociálních a institucionálních systémů na švech zeměpanské, dvorské a stavovské sféry? Máme přiřadit nejvyšší zemské úředníky v Českém království spíše na stranu zeměpanské moci, nebo na stranu stavů? Stojíme před řadou otázek, které nebyly upokojivě řešeny, ba v mnoha ohledech nebyly řešeny vůbec: neznáme technické fungování stavovských institucí, neznáme složení těch, kteří se podíleli na jejich chodu, neznáme mechanismy jejich ovládnutí ze strany dvora a neznáme sebe-pojímání účastníků tohoto komunikačního procesu.

Jednou z důležitých otázek je podíl stavovských osob na provozu stavovských a zeměpanských institucí. Domnívám se, že při analýze stavů v době, o níž hovořím, nevystačíme s anonymními kategoriemi z dějin práva a správy. Právě oblast na pomezí stavovské, zeměpanské a dvorské sféry je třeba zkoumat jako sociální prostor a zjistit, *kdo* byli vlastně stavové, kdo zeměpanští úředníci, jaké byly důvody jejich vstupu do těchto polí a jejich sociální strategie.⁴ V tomto příspěvku chci učinit pouze krok naznačeným směrem a rozebrat složení osob, které zastupovaly panovníka na českých

sněmeh jako tzv. sněmovní komisaři. Předmětem rozboru přitom není obsah jejich činnosti, nýbrž pouze složení komisí. Vycházím přitom z předpokladu, že i ono v sobě může skrývat důležité informace o dobové sociální a administrativní praxi a že subtilnější rozbor může přinést zajímavé poznatky, např. o tom, zda a nakolik sněmovní komisaři ztělesňovali centrální moc – zda šlo o reprezentanty dvora, delegované do provincie, nebo spíše o místní hodnostáře, pověřované úkolem v domácím prostředí. V kontextu úvah o způsobech vlády v regionech složených států a revize zjednodušujících představ o rychlém ovládnutí této oblasti agenty centralizace (např. přehodnocení pozice francouzských intendantů) jde o důležité otázky.⁵

Mezi vydáním *Obnoveného zřízení zemského* a nástupem Marie Terezie na český trůn bylo v Čechách svoláno celkem 110 zemských sněmů. Při 105 z nich se panovník nechal zastupovat sněmovními komisaři.⁶ Jejich jména jsou zachycena ve sněmovních artikulích, a to jak v tištěné verzi,⁷ tak ve verzi zapsané do zemských desk, kde se navíc nacházejí soupisy sněmovních relátorů – účastníků zemských sněmů.⁸ S výjimkou sněmů 1631/I a 1632 byly všechny komise tříčlenné, složené ze dvou členů panského stavu a jednoho rytíře. Celkem se v nich vystřídalo 77 příslušníků vyššího stavu a 22 rytířů.⁹ I když o způsobu, jakým byly komise sestavovány, nemáme dostatečně podrobné zprávy, budeme jistě blízko pravdy, pokud předpokládáme, že komisaři byli vybírání, respektive navrhování českou dvorskou kancelář a že se v jejich výběru zrcadlí především administrativní strategie tohoto úřadu.

Komisaři delegovaní k českému zemskému sněmu byli příslušníky českých stavů. Již Robert Evans si povšiml,¹⁰ že drtivá většina z nich, zejména v panském stavu, pocházela ze starých českých rodů. Pokud byli za sněmovní komisaře vůbec zvoleni příslušníci rodů, které v Čechách hledaly štěstí teprve v pobělohorské době, šlo zpravidla o osoby, které již byly etablovány v českém správním aparátu jako přisedící zemského či apelačního soudu nebo jako nadpočetní místodržící, a nelze je tedy označit za „cizince“. Před koncem 17. století to byl v panském stavu pouze případ přisedících zemského soudu Jana Hartvíka z Nostic (1644/I) a Michala Osvalda z Thunu (1662/1663, 1663/1664, 1672/1673), nejvyššího komorníka Jana Fridricha z Trauttmansdorffu (1677/1678), místodržících Jana Romedía z Thunu (1691/1692) a Rudolfa Colloredo (1646/I), velkopřevora johanitů, a Františka Eusebia z Pöttingu (1677/1678).

Jako výjimku potvrzující pravidlo je třeba uvést tajného radu Wolfganga z Mansfeldu, čerstvého držitele šluknovského panství, který byl s Vilémem Slavatou a Přibíkem Jeniškem vyslán na sněm roku 1628, aniž by býval měl bližší vztah ke správnímu systému království, nebo se alespoň zúčastnil některého jiného českého sněmu. Není vyloučeno, že šlo o pokus vytvořit precedens, na jehož základě by tajná rada získala přístup ke sněmovnímu jednání a nebyla odkázána na zprostředkování české dvorské kanceláře. V každém případě však tento případ nebyl dále napodobován a do ko-

misí k českému sněmu šlechtici z jiných zemí nebyli zváni.

V tom je značný rozdíl české situace ve srovnání s Moravou a zčásti se Slezskem. Zde totiž i po Bílé hoře doznívala starší praxe, kdy byli ke sněmům v roli hlavních komisařů delegováni šlechtici z Čech. Ve Slezsku tento zvyk ovšem ustal záhy. Do roku 1631 stál v čele každé komise ke knížecímu sněmu český aristokrat: šestkrát apelační prezident Fridrich z Talmberka a jednou nejvyšší hofmistr Adam z Valdštejna. Rovněž členové české kanceláře na následujících sněmeh pocházeli z prominentních českých rodů (Martinic 1637, Kolovrat 1638). Od roku 1639 však byli do sněmovních komisí do Vratislavi důsledně jmenováni Slezani, nebo alespoň osoby úzce spjaté se správním systémem Slezska. Na Moravě se zásada, že do sněmovních komisí mají být delegováni výhradně obyvatelé země, prosadila, pokud vůbec, až za vlády Leopolda I. Jednak si zde dvorská komora *de facto* vyhradila místo druhého komisaře pro své členy (k tomu níže) a jednak česká kancelář až do osmdesátých let 17. století běžně, byť ne vždy důsledně, nominovala na místo principálních komisařů české aristokraty.¹¹ Tak se stávalo, že kancelář k moravskému sněmu posílala i šlechtice, kteří za jiných okolností zastupovali panovníkovy zájmy na sněmu českém, což opačně nebylo zvykem.

Zdá se, že kancelář a dvůr v této době plně respektovaly zvyklost, že česká aristokratická elita je nejpovolanějším správcem Českého království a že zde – přinejmenším v politické (tedy „nekamerální“) správě – nemají cizinci co pohledávat. Nakolik se právě kancelář zasadila o udržování tohoto pravidla, nelze bezpečně rozhodnout, avšak její působení v tomto směru je velmi pravděpodobné: Konec konců pocházeli všichni nejvyšší kancléři a kancléři českých králů v tomto období ze staré české aristokracie, nebo byli v Čechách naturalizováni (Jan Hartvík z Nostic, Jan František z Vrbna). Šlechtici z vedlejších korunních zemí se dostali nanejvýš na pozici místokancléře, a i to jen výjimečně (Otto z Nostic 1620–1630, Karel Maxmilián z Thurnu 1685–1693, Johann Wolfgang z Franckenbergu 1700–1705).

Komisaři k českým sněmům ovšem náleželi k domácímu stavovskému prostředí nejen svým původem, nýbrž v naprosté většině případů také svým zakotvením v systému panovnícko-stavovské správy království. Český sněm představoval pro většinu z nich důvěrně známé prostředí: Většina se jej alespoň jednou zúčastnila ještě před svěřením první komise a většina také později. Bez výjimky – alespoň pro období, pro něž máme k dispozici seznamy relátorů – to platí pro komisaře za rytířský stav; ti většinou získali zkušenost s jednáním českého sněmu v roli menších deskových úředníků.

V panském stavu lze nicméně identifikovat několik výjimek: Michal Osvald z Thunu, přisedící zemského soudu a trojnásobný sněmovní komisař v letech 1662–1673, se, pokud můžeme seznamům relátorů věřit, žádného sněmu nikdy nezúčastnil. Romedius z Thunu a Arnošt Josef z Valdštejna byli vysláni v komisi ke sněmu 1691/1692, respektive 1694/1695, ale mezi sněmovními relátory je první uveden

poprvé až 1706/1707 a druhý 1704. Třeba ovšem říci, že žádný z těchto tří šlechticů nebyl jmenován principálním sněmovním komisařem, nýbrž vždy vystupoval ve stínu zkušenějšího kolegy. Naproti tomu Kryštofu Ferdinandovi z Lobkovic, jmenovanému krátce před tím dvorským sudím, bylo roku 1650 svěřeno vedení komise, aniž by kdy předtím zasedl na českém sněmu. V tomto případě hrála zřejmě roli jeho zkušenost se sněmovními komisemi ve Slezsku, kde před tím několik let zastával úřad prezidenta komory a hejtmana hlohovského knížectví. Dříve v komisi než na sněmu se konečně ocitl také velkopřevor johanitů Ferdinand Ludvík Libštejnský z Kolovrat. V roce 1682 a 1683 byl dvakrát vyslán jako hlavní komisař k českému sněmu, a teprve poté je doložen jako jeho pravidelný účastník. Zkušenost s jednáním českého sněmu tedy nebyla nezbytnou podmínkou k vykonávání sněmovní komise, avšak v praxi byli do komisí delegováni většinou ti, kteří takovou zkušenost měli.

Ve většině případů tedy byli vybíráni šlechtici, kteří drželi v Čechách úřední pozice a byli zvyklí se sněmu účastnit. Naproti tomu osoby vypravené kvůli sněmovní komisi ode dvora do Prahy byly mezi komisaři v naprosté menšině. Při bližším pohledu můžeme ovšem při výběru komisařů pozorovat zajímavé posuny v akcentech.

V prvním desetiletí po *Obnoveném zřízení zemském* se v komisích pravidelně objevovali vyšší úředníci české dvorské kanceláře. Ke sněmům 1628, 1629 a 1630 byl jako hlavní komisař vyslán nejvyšší kancléř Vilém Slavata. Zdá se, že Ferdinand II. by jej býval rád posílal i k dalším sněmům, avšak Slavatovi se v dalších letech zřejmě dařilo sněmovní komisi svalit na bedra někoho jiného, nejčastěji komorního prezidenta Jiřího Adama z Martinic.¹² Při sněmu 1631/II se v osobě Albrechta Libštejnského z Kolovrat v komisi objevil alespoň místokancléř a Martinic sám, poté co se stal kancléřem následníka trůnu a roku 1637 i Slavatovým spolupracovníkem v české kanceláři, byl ke sněmům 1637 a 1638/I vypraven jako dvorský hodnostář. Tím ovšem také přímá účast české kanceláře ve sněmovních komisích skončila: I později sice mezi komisaři nalezneme jména některých vyšších úředníků z české kanceláře, avšak všichni z nich byli pověřeni zastupováním panovníka na sněmu buď před svým povoláním z Čech do kanceláře, nebo poté, co z kanceláře opět odešli.

Srovnáme-li tento posun se složením sněmovních komisí ve Slezsku a na Moravě, objeví se paralely: I ke slezskému knížecímu sněmu kancelář obvykle vysílala jednoho z vyšších úředníků: místokancléře Otu z Nostic (1623, 1625, 1628), kancléře Martinice (1637) či místokancléře Kolovrata (1638). Konec této praxe se časově shoduje s vývojem v Čechách a účast místokancléře Františka Eusebia z Pöttingu a nejvyššího kancléře Jana Hartvíka z Nostic na sněmech 1649, respektive 1655 a 1667 jsou jen dozvuky této praxe. Rovněž moravský sněm zaměstnával kancelářské úředníky. Údaje, které zde zatím máme k dispozici, jsou pro období třicetileté války velmi neúplné, avšak můžeme doložit kancléře Slavatu na sněmu 1638/I, místokancléře Kolovrata na

sněmech 1640 a 1644 a místokancléře Pöttinga na sněmech 1650 a 1660/1661. Za vlády Ferdinanda II. si tedy česká dvorská kancelář udržovala přímý vliv na vyjednávání se stavy na sněmech českých zemí prostřednictvím svých úředníků delegovaných do sněmovních komisí. Po Ferdinandově smrti tento vliv rychle opadal a od šedesátých let 17. století již kancelář své úředníky do sněmovních komisí neposílala.

Ve čtyřicátých letech 17. století vystřídali kancelář v komisích k českým sněmům představitelé vojenské správy. Tento posun ztělesňuje hlavní komisař Václav Eusebius z Lobkovic, rada a viceprezident válečné rady, polní zbrojmistr a mimochodem vůbec jediný kníže jmenovaný do komise k českému sněmu ve sledovaném období. Lobkovic se sice předtím již třikrát zúčastnil sněmu jako řadový sněmovník, avšak komisi byl pověřen nikoliv jako zástupce pražského správního centra, nýbrž jako reprezentant dvora, pevně uchycený ve vídeňských centrálních úřadech. Celkem šestkrát tak Lobkovic v letech 1640–1649 odcestoval z Vídně do Prahy k asi měsíčnímu jednání se stavy.

S koncem třicetileté války i tato praxe vzala za své. V následujících desetiletích nebyly již k českému sněmu posíláni ani úředníci kanceláře, ani jiní hodnostáři ode dvora, nýbrž komisaři byli (s jedinou výjimkou, o níž se zmíním níže) vybíráni přímo z nejvyšších zemských úředníků, místodržících nebo jiných hodnostářů království pobývajících v Čechách. Sněmovníci i sněmovní komisaři v obou stavech tedy patřili k téže skupině osob, jež se podílela na stavovsko-zeměpanské správě království. Vyjednávání mezi stavy shromážděnými na sněmu a komisaři bylo jednáním mezi osobami, které se znaly a byly součástí téhož úředního provozu. Pozice komisařů jako zástupců panovníka byla situační a nestavěla proti sobě příslušníky různých institucionálních systémů a kultur. Sněmovní komisaři v této době v žádném případě nebyli *Hofkommissarien*, o jakých uvažoval Otto Hintze: „nejúčinnější instrument státní moci“ a monarchické disciplíny a jeden z uzlových bodů reforem směřujících k vytvoření moderního státu.¹³

Proč ustalo jmenování sněmovních komisařů z řad dvorských hodnostářů, není zatím možno s jistotou vysvětlit. Jelikož však vysocí úředníci kanceláře zjevně nepřijímali „služební“ cesty ke sněmům s velkým nadšením, je pravděpodobné, že se jim za Ferdinanda III. podařilo přenést tuto nepřijemnou povinnost na jiné. Že to nakonec byli právě ti, kteří za jiných okolností představovali jádro stavovské reprezentace na českém sněmu, je dokladem výrazného převrstvení zeměpanské a stavovské sféry, které po mém soudu tvoří významný aspekt mocenského systému, který se v Čechách utvořil v pobělohorském období. Je to zároveň doklad konsolidace správních poměrů a souvisí to nepochybně také se strukturální přeměnou sněmů z jednorázových konvokací ve sled sněmovních schůzí, které zasedaly nepravidelně po dlouhou část roku.¹⁴

Jestliže byli sněmovní komisaři vesměs vybíráni z domácích hodnostářů, je třeba osvětlit jejich vztah k politické a ke kamerální správě. Jak známo, byly obě administrativní ob-

lasti v zemích habsburské monarchie až do administrativních experimentů za Marie Terezie odděleny a vztah mezi jednotlivými instancemi těchto dvou správních systémů byl v raném novověku zdrojem latentního kompetenčního napětí. Podíl hodnostářů z finanční správy mezi komisaři k českému sněmu je ve skutečnosti nízký. Jediným z prezidentů české komory, který byl pravidelně povolován do sněmovních komisí, byl Jiří Adam z Martinic (prezidentem 1628 až 1632): V letech 1629–1632 byl dvakrát spolukomisařem a třikrát hlavním komisařem. Jeho nástupci v české komoře se naopak mezi komisaři objevovali jen zřídka, ačkoliv se jinak sněmům účastnili. Nápadná je čtyřnásobná účast Viléma Albrechta Krakovského z Kolovrat během jeho nedlouhého spravování komory (1650–1656), avšak i on byl, stejně jako všichni Martinicovi nástupci (s jednou jedinou výjimkou),¹⁵ jmenován pouze spolukomisařem. Mnohem nápadnější je ovšem neúčast ostatních komorních prezidentů v komisích: Oldřich František Libštejnský z Kolovrat (prezidentem 1634–1645) byl spolukomisařem jednou, Jindřich Volf Berka (1645–1650) také jednou, Aleš Vratislav z Mitrovic (1656–1672) a František Josef Šlik (1692–1718) dvakrát, ostatní prezidenti ani jednou.

Obdobně tomu bylo s ostatními šlechtickými členy české komory. Pouze dvakrát byl do sněmovní komise povolán rada a direktor komory Berka (1638/II, 1640), třikrát viceprezident Vrtba (1674/1675, 1681, 1684/1685), dvakrát komorní rada Hýzle (1683, 1685/1686) a jen jednou radové Přehořovský (1701) a Hrzán (1704/1705). Posledně jmenovaný byl zároveň vůbec posledním členem české komory, kterému bylo svěřeno sněmovní komisařství. Od počátku 18. století tento úřad mezi komisaři neměl vůbec zastoupení.

Význam těchto údajů opět nejlépe vynikne při srovnání s jinými zeměmi. Není bez zajímavosti, že k obdobnému stavu jako v Čechách dospěl na počátku 18. století vývoj ve Slezsku. Na rozdíl od Čech byla ovšem slezská komora v komisích ke knížecím sněmům v 17. století pevně zastoupena. V průběhu třicetileté války se ustálilo pravidelné složení tříčlenných komisí, které byly sestavovány ze slezského knížete, prezidenta slezské komory a jednoho rady vrchního úřadu. Komorní prezidenti Kryštof z Schellendorfu (1633–1647), Kryštof Ferdinand z Lobkovic (1647–1650), Horatio Forno (1650–1654), Melchior Ferdinand z Gašina (1654–1665) a zprvu i Kryštof Leopold Šafgoč (1665–1703) se skutečně objevili prakticky v každé sněmovní komisi. Sestavení sněmovních komisí se změnilo na počátku sedmdesátých let, poté co se stal Šafgoč zároveň direktorem vrchního úřadu a začal být delegován jako hlavní komisař namísto slezského knížete. Postavení druhého komisaře pak na dlouhá léta zaujal Karel Hanibal II. z Donína, majitel svobodného stavovského panství Sýcov (Wartenberg),¹⁶ a udržel si je i později, když komorního prezidenta Šafgoče od počátku osmdesátých let v komisích opět nahradila slezská knížata. Na počátku 18. století se kancelář vrátila ke starší praxi a jmenovala do komise vedle slezského knížete a rady vrchního úřadu několikrát i komorního prezidenta Johanna Baptistu

Neidharta (1703–1722). Roku 1712 však účast slezské komory v komisích z neznámých příčin ustala: Až do roku 1728 pak byli na místo druhého komisaře nominováni představitelé svobodných stavovských panství a od té doby se komise skládaly ze slezského knížete a dvou radů vrchního úřadu, a tedy pouze z představitelů politické správy.¹⁷

Ještě pevnější a – jak se zdá – i trvalejší byla pozice kamerálních úřadů na Moravě. Do komisí k tamnímu sněmu byli totiž od poloviny 17. století pravidelně delegováni přímo radové dvorské komory, nejčastěji šlechtici původem z rakouských zemí, byť někdy zakoupení na Moravě.

Ve srovnání s oběma vedlejšími zeměmi se složení komisí k českému sněmu jeví jako nejméně propojené se systémem finanční správy. Dvorská komora zde (na rozdíl od Moravy) neměla své exponenty a česká komora (na rozdíl od komory slezské) nezískala mezi komisaři pevné místo ani v 17. století. Reprezentanti komory jsou doloženi pouze ve 22 sněmovních komisích, tedy v průměru v každé páté. Jelikož šlo vesměs o prominentní příslušníky panského stavu, zdá se, že byli do komisí jmenováni spíše jako jeho zástupci, než z titulu svého postavení ve finančním úřadě.

Josef Johann Feigl von Feigenfeld (1718–1784), učitel zemského práva na Karlo-Ferdinandově univerzitě, charakterizoval úřední profil českých sněmovních komisařů následovně:

*„Wenn aber Ihre Maj. durch Dero Königl. Commissarios den Landtag eröffnen lassen wollen, so werden durch einen allerhöchsten Erlaß drey Commissarien: der erste aus dem Herrenstande, und gewöhnlich ein oberster Landesofficier als Principal-Commissarius; der andere gleichfalls aus dem Herrenstande, und geheimer Rath; der dritte aus dem Ritterstande, und gemeiniglich ein oberster Landesofficier des Ritterstandes, folglich alle drey aus dem Landes-Gubernio ernennet.“*¹⁸

Srovnejme nyní jeho komentář z roku 1770 s praxí staršího období: Místo *principálního komisaře* bývalo obvykle opravdu obsazováno některým z nejvyšších zemských úředníků za panský stav. Nejčastěji byli přítomni do komisí povolávání hodnostně nižší úředníci: ve 21 případech nejvyšší sudí, v 18 případech dvorský sudí a v 17 případech apelační prezident. Hodnostně výše postavení byli do komisí delegováni spíše zřídka: nejvyšší komorník a nejvyšší hofmistr sedmkrát a nejvyšší maršálek čtyřikrát.¹⁹ Nejvyšší purkrabí, který býval obvykle sněmovním direktorem, a tím i hlavním partnerem komisařů, nebyl do komise jmenován ani jednou.

Vyskytlo se pouze několik výjimek, kdy se principálním komisařem nestal nejvyšší zemský úředník. První z nich představuje závěrečná dekáda třicetileté války, kdy se v úloze hlavních komisařů k českému sněmu vystřídali představitelé militární správy: válečná rada a posléze viceprezident válečné rady Lobkovic a kromě něj generální vojenský komisař Sezima z Vrtby a polní maršálek Rudolf Colloredo. Situace, snadno vysvětlitelná vývojem na válečném poli a nezbytností koordinovat výběr daní a zásobování vojska, se po roce 1649 již neopakovala.

Druhou výjimkou je postava Humprechta Jana Černína, který byl opětovně jmenován hlavním komisařem, aniž by přitom zastával některý z nejvyšších zemských úřadů (byl nicméně místodržícím od roku 1660). Nelze zatím rozhodnout, zda jeho delegování do sněmovních komisí pramenilo z náklonnosti, kterou Leopold I. choval ke svému oblíbenci, nebo mělo jiný důvod – např. Černínovy vyjednávací schopnosti či jeho solventnost, která při reprezentaci Majestátu bezpochyby hrála roli. Jisté je, že Černín byl v letech 1664–1678 jmenován do čela sněmovní komise devětkrát, což je vůbec nejvyšší počet mezi komisaři z panského stavu.

Třetí výjimkou je pět případů (1646, 1682, 1683, 1696/1697 a 1729/1730), kdy bylo hlavní komisařské místo svěřeno velkopřevorovi johanitů. Velkopřevor sice náležel k prelátské kurii a česká šlechta se od třicátých let 17. století úspěšně snažila zabránit prelátům v přístupu do úřadů a významných komisí.²⁰ Účast prelátů ve sněmovních komisích byla neobvyklá i v jiných zemích – s výjimkou Rakous nad Enzí, kde byla naopak pravidlem. Velkopřevor však představoval výjimku *sui generis*, neboť byl šlechticem a býval v předbellohorské době členem panské kurie, přisedícím zemského soudu a místodržícím. Zdá se také, že se velkopřevorů i mezi preláty chovali spíše jako členové panského stavu – právě velkopřevor v roce 1694 bojkotoval sněmovní obstrukci kléru vedenou pražským arcibiskupem. Také všichni velkopřevorů jmenovaní do komisí náleželi ke sboru místodržících.

Od konce třicetileté války až do nástupu Marie Terezie byli tedy jako hlavní komisaři k českému sněmu delegováni výhradně nejvyšší zemští úředníci za panský stav (většinou hodnostně nižší), popř. někteří jiní místodržící. Známe-li tyto zvyklosti, udeří nás do oka, jak netypicky sestavila kancelář komisi ke sněmu 1677/1678: Místo hlavního komisaře totiž výjimečně neobsadil ani nejvyšší zemský úředník, ani místodržící, nýbrž tajný rada, nejvyšší dvorský maršálek a zkušený diplomat František Eusebius z Pöttingu. Pötting sice držel v Čechách statky a ve svém mládí, kdy začínal jako místokancléř v české kanceláři (1649–1664), měl jistý vztah ke správě Českého království, avšak jinak se zdá, že v tomto případě přijížděl ke sněmu skutečný exponent dvora, stojící mimo sféru tehdejší zemské správy. Také jméno druhého komisaře vybízí k pozornosti: Nejvyšší komorník Jan Fridrich z Trauttmansdorffu byl sice častým účastníkem sněmů (od roku 1659 až do své smrti 1695 je doložen na celkem 24 sněmech), avšak do sněmovní komise byl tehdy jmenován poprvé a naposledy. Jaké cíle česká kancelář či císařský dvůr tímto neobvyklým gestem sledovaly, nelze zatím s jistotou říci.

Feiglův údaj o obsazování *druhého místa ve sněmovní komisi* šlechtici s titulem tajného rady nelze vztahovat na starší období. Dokonce ani ve třicátých letech 18. století, kdy již tento titul značně degradoval a byl velmi rozšířen mezi českou šlechtou, se jím mohla vykázat sotva polovina komisařů nominovaných na toto místo. Sledujeme-li úřední a titulární profil těchto komisařů v dlouhodobé perspektivě, vyniknou zajímavé posuny:

Proměny úředního a titulárního zakončení vedlejších komisařů z panského stavu:²¹

		1628– –1651/ /1652	1652/ /1653– –1675 /1676	1677/ /1678– –1698/ /1699	1700– –1718/ /1719	1719 /1721– –1740
nejvyšší zemští úředníci		9	7	3	–	1
jiní hod- nostáři	přisedící zemského soudu	6	11	13	7	4 (8)
	místodržící	–	1	4	14	21
	tajní radové	1	–	2	12	10
celkový počet sněmů		19	21	21	21	21

V 17. století lze doložit snahu obsazovat místo druhého komisaře nejvyššími zemskými úředníky (nejčastěji prezidenty české komory a apelačního soudu) nebo přisedícími zemského soudu. Počet obyčejných přisedících přitom vzrůstal na úkor nejvyšších úředníků, což lze považovat za známku jisté degradace místa druhého komisaře. Od počátku 18. století se nejvyšší zemští úředníci zcela vytrácejí, počet přisedících zemského soudu klesá a na místo druhých komisařů začínají být povoláváni mimořádní místodržící, z nichž někteří užívali titul tajného rady. Od sněmu 1715/1716 nesou již všichni druzí komisaři místodržitelství titul.

V těchto proměnách se zrcadlí obecnější proměny, především tendence některých pozic ve správním aparátu a u dvora k postupné devalvaci v důsledku jejich svěřování stále širšímu okruhu osob. Pozoruhodná je úloha mimořádných místodržících. Šlo o skupinu členů panského stavu, kteří byli pro různé zásluhy, vlastní i svých příbuzných, obdařeni titulem místodržícího, avšak neměli nárok na místodržitelství plat. Mimořádní místodržící byli jmenováni zejména v posledních letech vlády Leopolda I. a za Karla VI., z let 1700 a 1740 je známo na půl třetí desítky jmenování. Jak nasvědčuje dobré zdání české kanceláře z roku 1712,²² byly mezi nimi osoby s dosti rozdílnou chutí k práci ve správním aparátu království (extrémní případ představuje František Antonín Špork). Jejich strmě vzrůstající podíl ve sněmovních komisích však ukazuje, že značná část nadpočetných místodržících se na provozu pražského správního centra skutečně podílela. Přitom je nápadné, že za Karla VI. velká část komisařů obdržela hodnost mimořádného místodržícího nedlouho (vesměs několik měsíců) před svěřením své první sněmovní komise.²³ Zastupování panovníka na sněmu bylo tedy jedním z prvních úkolů, které kancelář od nadpočetných místodržících očekávala. Je to zároveň dalším dokladem toho, že místa komisařů nebyla žádanými pozicemi, nýbrž spíše nepřijemným břemenem.

Vcelku si však skupina, z níž se rekrutovali vedlejší sněmovní komisaři za panský stav, při všech změnách uchovala společné rysy: Šlo o osoby, stojící na nižších nebo středních příčkách zemské administrativní hierarchie, a tedy o osoby které bylo možno k účasti v komisích motivovat vyhlídkou na povýšení nebo obdobným způsobem.

Sledujeme-li, jak často byli jednotliví členové panského

stavu delegování do komisí, zjistíme značné rozdíly. Více než polovina pánů se v nich objevila jen jednou nebo dvakrát a naopak pět a více sněmovních komisí absolvovala pouhá sedmina pánů. Okruh osob, které byly delegovány na místa vedlejších komisařů, byl přitom širší než skupina, z níž byli nominováni hlavní komisaři. Vedení sněmovní komise bylo ve sledovaném období svěřeno jen 35 osobám, zatímco na místě druhého komisaře se jich vystřídal 54. (Dvanáct šlechticů se přitom vystřídal v pozici hlavního i vedlejšího komisaře.)

Frekvence členů panského stavu ve sněmovních komisích:

počet sněmovních komisí vykonávaných jednou osobou	1	2	3	4	5	6	7	8	9
počet sněmovních komisařů za panský stav	26	16	16	8	3	3	2	2	1

V průběhu sledovaného období dochází ještě k jedné změně: Klesá počet případů, kdy byli šlechtici z panského stavu delegováni do komise k bezprostředně za sebou následujícím sněmům. V době třicetileté války a v následujících dvou desetiletích šlo ještě o běžný jev: Jiří Adam z Martinic a Humprecht Jan Černín byli dokonce komisaři pětkrát za sebou. Od osmdesátých let tato praxe ustává a namísto ní se ustavuje jakási „rotace“ komisařů. V panském stavu už vůbec nedochází k případům, že by jedna osoba byla delegována ke dvěma po sobě následujícím sněmům. Kancelář se naopak komisaře snaží střídát. Úsilí o „rozložení“ povinnosti znovu naznačuje, že na sněmovní komisařství bylo většinou nahlíženo jako na břemeno. Např. Václav Vojtěch ze Šternberka, poprvé povolán do komise ke sněmu 1683/1684, byl znovu jmenován komisařem teprve po čtyřech letech, pak po dalších čtyřech letech, poté dvakrát ob jeden rok, pak dvakrát ob dva roky a nakonec znovu po čtyřech letech. Seznamy relátorů nicméně zmiňují jeho účast na téměř všech sněmech, které se konaly mezitím.

Komisařem za rytířský stav byl jmenován pravidelně a bez výjimky jeden ze tří nižších zemských úředníků: podkomoří (53 případů), purkrabí Hradeckého kraje (37 případů) a nejvyšší zemský písař (15 případů). Povolávání písařů do komisí se přitom stalo zvykem teprve od sklonku 17. století. Vůbec poprvé byl delegován nejvyšší písař Lambert František Hřebenář z Harrachu, a to ke sněmu 1690/1691. Od té doby se písaři s podkomořími a purkrabími Hradeckého kraje mezi komisaři vcelku pravidelně střídali. Ve starším období se naopak kancelář při výběru komisařů rozhodovala pouze mezi podkomořími a purkrabími Hradeckého kraje. V prvním desetiletí po vydání *Obnoveného zřízení zemského* byl pravidelně jmenován pouze podkomoří Přibík Jeníšek z Újezda. Teprve po jeho povýšení v roce 1640 se ustálilo vcelku pravidelné střídání mezi podkomořími a purkrabími Hradeckého kraje, přerušené pouze v šedesátých letech, kdy byl do komise pětkrát za sebou povolán podkomoří František ze Šeidleru. Pokud byl některý z těchto dvou úředníků povýšen na nej-

vyššího písaře, přestal být do komisí povoláván, což je i případ někdejšího rutinéra Jeníška: Jako podkomoří zastupoval panovníka na sněmech devětkrát, avšak po povýšení do úřadu nejvyššího písaře, který zastával až do své smrti v roce 1651, už mu komisařství nebylo nikdy svěřeno. I v případě komisařů-rytířů tedy kancelář postupem doby uváděla do praxe střídání, i když to při výběru komisařů z pouhých dvou, respektive tří osob nebylo vždy možné.

Komisařství k českým sněmům tak bylo *de facto* spojeno s výkonem úřední činnosti zmíněných dvou, respektive (od devadesátých let) tří hodnostářů. Také se v něm vystřídal prakticky všichni podkomoří a purkrabí Hradeckého kraje jmenovaní do úřadu po roce 1627 (výjimku tvoří pouze ti, kteří zemřeli krátce po převzetí úřadu) a od konce 17. století téměř všichni nejvyšší písaři. Proto je také pro skupinu celkem 22 doložených komisařů-rytířů charakteristická mnohem vyšší frekvence: Celkem polovina z nich prošla pěti nebo více komisemi.

Frekvence členů rytířského stavu ve sněmovních komisích:

počet sněmovních komisí vykonávaných jednou osobou	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	12
počet sněmovních komisařů za rytířský stav	4	3	-	4	5	-	1	1	2	1	1

Běžná praxe, při níž bylo komisařství nižším zemských úředníkům přikázáno bezprostředně po svěření úřadu, přitom připomíná „úkolování“ nadpočetných místodržících v panském stavu.

Bez dalších rozborů zůstanou tyto postřehy příliš dílčí, avšak naznačují přesto několik skutečností: Komisaři zastupující panovníka na českých sněmech v pobělohorském období byli příslušníky týchž sociálních vrstev a téže institucionální kultury jako ti, s nimiž měli v panovníkově jménu jednat. Svědčí to o značném převrstvení stavovské sféry (sněm) a sféry monarchické (nejvyšší zemští úředníci, místodržící, sněmovní komisaři) a naznačuje, že ve stavovských strukturách této doby bude zřejmě obtížné identifikovat jasněji konturovanou „královskou stranu“ či zárodky „stavovské opozice“. Administrativní strategie české kanceláře ve vztahu k výběru komisařů se přitom několikrát proměnily: Nejpozději po třicetileté válce přestali být ke sněmům vysíláni představitelé kanceláře a dvora a komisaři byli důsledně jmenováni ze skupiny domácích správců království a jejich okruhu, což signalizuje konsolidaci ve vztazích mezi správou centra a správou regionu. Tendence kanceláře k vcelku pravidelné „rotaci“ komisařů je zase příznakem jisté správní rutiny. Proč se z komisí později vytrácejí (podobně jako ve Slezsku) představitelé komorní správy, není prozatím možno vysvětlit. Ve srovnání s vedlejšími korunními zeměmi vynikne faktický monopol domácích šlechtických vrstev na správu země a poměrně slabý vliv úřadů byrokratických (vrchní úřad ve Slezsku) či úřadů centrální správy (dvorská komora).

PŘÍLOHA

Seznam komisařů vyslaných panovníkem k českému zemskému sněmu v letech 1627–1740²⁴

Panský stav:

1. Berka z Dubé, Volf Jindřich:	1637, 1638/II, 1640, 1649
2. Bredau, Karel Jáchym:	1719/1721, 1722/1723, 1724/1725
3. Clary a Aldringen, Jan Filip:	1729/1730, 1732/1733, 1735/1735, 1740
4. Colloredo, Rudolf:	1646/I
5. Colloredo, Jeroným:	1705/1706, 1709/1710, 1712/1713
6. Černín z Chudenic, Humprecht Jan:	1663/1664, 1664/1665, 1666, 1667, 1668, 1671, 1672/1673, 1676/1677, 1678/1679
7. Černín z Chudenic, Heřman Jakub:	1690/1691, 1700
8. Černín z Chudenic, František Josef:	1721, 1725/1726, 1730/1732
9. z Dietrichštejna, Gundakar Poppo:	1729/1730
10. Gallas, Filip Josef:	1734/1735, 1736/1737, 1740
11. Götz, Jan Zikmund:	1711/1712
12. Hrzán z Harasova, Zikmund Valentin:	1704/1705
13. Hýzrle z Chodů, Ferdinand Arnošt:	1675/1676, 1683, 1685/1686
14. Chotek z Chotkova, Václav Antonín:	1732, 1736
15. Kinský, František Oldřich:	1669, 1671, 1671/1672, 1674/1675
16. Kinský, Václav Norbert Oktavián:	1689/1690, 1692/1693, 1701
17. Kinský, Štěpán Vilém:	1718/1719, 1723/1724
18. Kokořovec z Kokořova, Václav František:	1718/1719, 1727, 1732, 1733/1734, 1736, 1738/1739
19. Krakovský z Kolovrat, Vilém Albrecht:	1650, 1651/1652, 1655, 1656, 1660/1661, 1661/1662, 1662/1663, 1670
20. Krakovský z Kolovrat, Jan František:	1686/1687, 1689/1690
21. Krakovský z Kolovrat, Maxmilián Norbert:	1698/1699, 1702/1703, 1704/1705, 1706/1707, 1708/1709, 1711/1712, 1717/1718
22. Laminger z Lamingenu, Volf Maxmilián:	1690/1691, 1693/1694
23. Lažanský z Bukové, Karel Maxmilián:	1685/1686, 1688/1689, 1694/1695
24. Libštejnský z Kolovrat, Albrecht:	1631/II
25. Libštejnský z Kolovrat, Oldřich František:	1636
26. Libštejnský z Kolovrat, František Karel:	1652/1653, 1654
27. Libštejnský z Kolovrat, Ferdinand Ludvík:	1682, 1683, 1696/1697
28. Libštejnský z Kolovrat, Norbert Vincenc:	1721/1722, 1727
29. z Lobkovic, Václav Eusebius:	1640, 1642, 1643, 1644/II, 1645, 1649
30. z Lobkovic, Kryštof Ferdinand:	1650, 1655
31. z Mansfeldu, Wolfgang:	1628
32. z Martinic, Jiří Adam:	1629, 1630, 1631/I, 1631/II, 1632, 1637, 1638/I
33. z Martinic, Bernard Ignác:	1642, 1643
34. z Martinic, Maxmilián Valentin:	1652/1653, 1656, 1658/1659, 1659/1660
35. z Martinic, Adolf Bernard:	1715
36. z Martinic, František Michal:	1737/1738
37. z Nostic, Jan Hartvík:	1644/I
38. z Nostic, Jan Antonín:	1715/1716, 1722/1723
39. Novohradský z Kolovrat, František Zdeněk:	1692/1693, 1695/1696, 1700, 1701/1702
40. Novohradský z Kolovrat, Karel Josef:	1738/1739

41. z Pöttingu, František Eusebius:	1677/1678
42. z Pöttingu, František Karel:	1717/1718, 1725/1726, 1728/1729
43. Přebořovský z Kvasejovic, František Karel:	1701, 1710/1711, 1713/1714
44. z Rozdražova, František Ignác:	1667, 1673/1674, 1676/1677, 1678/1679
45. Serényi, Josef:	1727/1728, 1730/1732, 1733/1734, 1736/1737
46. Slavata z Chlumu a Košumberka, Vilém:	1628, 1629, 1630
47. Slavata z Chlumu a Košumberka, Ferdinand Vilém:	1654, 1669, 1671/1672
48. Slavata z Chlumu a Košumberka, Jan Jiří Jáchym:	1673/1674, 1675/1676, 1681, 1686/1687
49. Šafgoč, Jan Arnošt:	1716/1717, 1719/1721, 1724/1725
50. Šlik z Pasounu a Holejče, František Arnošt:	1661/1662
51. Šlik z Pasounu a Holejče, František Josef:	1697/1698, 1704
52. ze Šternberka, František Matyáš Karel:	1644/II, 1645
53. ze Šternberka, Adolf Vratislav:	1666
54. ze Šternberka, Ignác Karel:	1696/1697
55. ze Šternberka, Václav Vojtěch:	1683/1684, 1687/1688, 1691/1692, 1693/1694, 1695/1696, 1698/1699, 1701/1702, 1705/1706
56. ze Šternberka, František Damián:	1709/1710
57. ze Šternberka (Holický), Václav Jiří:	1658/1659
58. ze Šternberka (Holický), Jan Václav:	1682, 1688/1689
59. z Talmberka, Fridrich:	1636
60. z Talmberka, Vilém František:	1659/1660
61. z Thunu a Hohenštejna, Michal Osvald:	1662/1663, 1663/1664, 1672/1673
62. z Thunu a Hohenštejna, Romedius:	1691/1692
63. z Trauttmansdorffu, Jan Fridrich:	1677/1678
64. z Trauttmansdorffu, Leopold Antonín:	1704, 1705/1706, 1706/1707, 1713/1714, 1715/1716
65. z Trauttmansdorffu, František Václav:	1708/1708
66. z Valdštejna, Ferdinand Arnošt:	1651/1652
67. z Valdštejna, Arnošt Josef:	1694/1695
68. z Valdštejna, František Josef:	1710/1711, 1712/1713, 1715
69. z Valdštejna, Jan Josef:	1721, 1727/1728
70. Vratislav z Mitrovic, Aleš Ferdinand:	1668, 1670
71. Vratislav z Mitrovic, František Ignác:	1702/1703, 1708/1709
72. Vratislav z Mitrovic, Bernard:	1716/1717
73. z Vrbna, Jan František:	1660/1661, 1664/1665, 1683/1684, 1684/1685, 1687/1688, 1697/1698
74. z Vrbna, Jan Josef František:	1721/1722, 1723/1724, 1728/1729, 1732/1733, 1737/1738
75. z Vrtby, Sezima:	1638/I, 1638/II, 1644/I, 1646/I
76. z Vrtby, Jan František:	1674/1675, 1681, 1684/1685
77. z Vrtby, Jan Josef:	1707/1708

Rytířský stav:

78. Bechyně z Lažan, Ludvík Hynek:	1718/1719
79. Dohalský z Dohalic, Jan Kryštof Bořek:	1740
80. z Golče, Jan František:	1722/1723, 1725/1726, 1728/1729, 1732, 1732/1733, 1736, 1737/1738
81. z Gollen, Gervasius Vilém:	1683, 1684/1685

82. Gerštorf z Gerštorfu, Jan Vilém:	1654, 1660/1661, 1662/1663, 1663/1664
83. Hartig, Jan Hubert:	1708/1709, 1710/1711, 1712/1713, 1713/1714, 1715/1716
84. Hložek ze Žampachu, Václav Kryštof:	1721, 1724/1725, 1727, 1729/1730, 1733/1734
85. Hřebenář z Harrachu, Lambert František:	1664/1665, 1671, 1671/1672, 1673/1674, 1674/1675, 1675/1676, 1676/1677, 1678/1679, 1681, 1690/1691, 1693/1694, 1696/1697
86. Hubryk z Hennersdorfu, Jan Petr:	1682, 1683/1684, 1686/1687, 1689/1690
87. Chanovský z Dlouhé Vsi, Jan Jindřich:	1640, 1644/II, 1645, 1646/I
88. Jeníšek z Újezda, Přebík:	1628, 1629, 1630,
88. Jeníšek z Újezda, Přebík:	1628, 1629, 1630, 1631/I, 1631/II, 1632, 1637, 1638/I, 1638/II
89. Malovec z Chýnova, Jiří:	1636
90. Markvart z Hrádku, Václav Arnošt:	1705/1706, 1707/1708, 1715, 1717/1718, 1721/1722, 1723/1724, 1727/1728, 1730/1732, 1734/1735, 1736/1737
91. Netolický z Eisenberka, Václav Kazimír:	1738/1739
92. Obytecký z Obytec, Jan Václav František:	1701, 1702/1703, 1704/1705, 1706/1707
93. Pachta z Rájova, Daniel:	1672/1673, 1677/1678
94. ze Šeidleru, František:	1666, 1667, 1668, 1669, 1670
95. ze Šeidleru, František Kryštof:	1685/1686, 1687/1688, 1688/1689, 1692/1693, 1695/1696
96. Skuhrovský ze Skuhrova, Oldřich Sezima Karel:	1642, 1643, 1644/I, 1650
97. Straka z Nedabylic, Petr Mikuláš:	1691/1692, 1694/1695, 1697/1698, 1698/1699, 1700, 1709/1710, 1711/1712, 1716/1717, 1719/1721
98. Věžník z Věžník, Fridrich Leopold:	1649, 1651/1652, 1652/1653, 1655, 1656, 1658/1659, 1659/1660, 1661/1662
99. Věžník z Věžník, Michal František:	1701/1702, 1704

- ¹ Jaroslav PÁNEK, *Úloha stavovství v předbělohorské době 1526–1620 (Vývoj názorů novodobé české historiografie)*, ČSČH 25, 1977, s. 732–761.
- ² Petr MAŤA, *Landstände und Landtage in den böhmischen und österreichischen Ländern (1620–1740). Von der Niedergangsgeschichte zur Interaktionsanalyse*, in: Petr Maťa – Thomas Winkelbauer (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006, s. 345–400.
- ³ Základní přehled viz např. Wolfgang REINHARD, *Geschichte der Staatsgewalt. Eine vergleichende Verfassungsgeschichte Europas von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München 1999.
- ⁴ Petr MAŤA, *Wer waren die Landstände? Betrachtungen zu den böhmischen und österreichischen „Kernländern“ der Habsburgermonarchie im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, in: Gerhard Ammerer – Martin Scheutz – Peter Urbanitsch (edd.), *Bündnispartner und Konkurrenten des Landesfürsten – Die Stände in der Habsburgermonarchie während der Frühen Neuzeit* (v tisku).
- ⁵ William BEIK, *The Absolutism of Louis XIV as Social Collaboration, Past & Present* 188, 2005, s. 195–224.
- ⁶ Jednotlivé sněmy označují roky, v nichž se konaly. Pokud se v daném roce konalo sněmů více, odlišují je římskou číslicí za lomítkem. Zemské sjezdy ponechávám stranou.
- ⁷ *Knihopis*, č. 00392–00519. Artikuly sněmu 1632 zde nejsou uvedeny a jména komisařů přejímám z listu Viléma Slavaty Adamovi z Valdštejna, 24. prosince 1631 – SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Rodinný archiv (dále RA) Slavatů, kniha 18.
- ⁸ NA Praha, Desky zemské stavovské, č. 6–10. Seznamy relátorů jsou pečlivě vedeny pouze k roku 1710, pak přestávají být úplné a pro některé roky zcela scházejí.
- ⁹ V průběhu sněmu 1705/1706 nahradil hrabě Trauttmansdorff komisaře Colloreda. Viz *Knihopis*, č. 00485.
- ¹⁰ Robert J. W. EVANS, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550–1700. An Interpretation*, Oxford 1979, s. 212.
- ¹¹ Např. Sezima z Vrtby 1638; Bernard Ignác z Martinic 1642; Jan Hartvík z Nosřic 1643; Oldřich Adam z Lobkovic 1649; Maxmilián Valentin z Martinic 1653; Humprecht Jan Černín 1655/1656; Václav Jiří Holický ze Štern-

- berka 1657, 1661/1662; František Ignác z Rozdražova 1659; František Arnošt Šlik 1665; František Antonín Berka z Dubé 1677/1678; Václav Vojtěch ze Šternberka 1675/1677, 1685. Výčet není úplný.
- ¹² „Ačkoliv na to se šlo, abych já k témuž sněmu byl vypraven, ale byla má příliš veliká nepřiležitost, JMC ráčí milostivě s tím spokojen bejti.“ Slavata Jiřimu Adamovi z Martinic, 5. února 1631 – SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, kniha 16. „Já mám za jednoho předního commisara tam poslán býti, ačkoliv dosti mně nepřiležito (!) bude. Ale poněvadž nejmil. vrchnost tak poroučeti ráčí, patientia. (...) Ačkoliv může mně to minouti, neb jdouce z raddy, JM Královská ráčí ke mně praviti, že ráčí smejšleti mně vysvoboditi a že ráčí sám k tomu času v Budějovicích bejti a sněm držeti.“ Slavata Adamovi z Valdštejna, 6. prosince 1631, ibidem. Rozmrzelost nad delegováním vlastních osoby k moravskému sněmu 1638 v listě Martinicovi, 27. prosince 1637 – SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, kniha 24. „Stěskem kterej jinéj commisara v jinéj zemích při sněmích to dovede, a proto slušně neměl sem já, než VM za commisara k sněmu moravskému jmenován bejti...“ Slavata Adamovi z Valdštejna, 3. ledna 1638, tamtéž.
- ¹³ „Die Hofkommissarien sind Personen, die vom Hofe aus in die Provinzen gesandt werden, um dort die königliche Autorität zur Geltung zu bringen (...) sie sind Instrumente der Zentralisation und des Absolutismus, Bahnbrecher für eine monarchisch-bürokratische Beamtenverwaltung.“ Otto HINTZE, *Der Commissarius und seine Bedeutung in der allgemeinen Verwaltungsgeschichte. Eine vergleichende Studie*, in: Otto Hintze, *Staat und Verfassung. Gesammelte Abhandlungen zur allgemeinen Verfassungsgeschichte* I, Göttingen 1962, s. 242–274, zde s. 242, 272n.
- ¹⁴ Petr MAŤA, *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620–1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?*, in: Marian J. Ptak (ed.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, s. 49–67, zde s. 56n.
- ¹⁵ Prezident české komory František Josef Šlik roku 1704.
- ¹⁶ Doninův vztah ke slezské komoře není znám.
- ¹⁷ Kazimierz ORZECHOWSKI, *Monarchy komisarzy na ogólnośląskich zgromadzeniach stanowych*, *Studia Śląskie* 32, 1977, s. 301–320.
- ¹⁸ Joseph Johann FEIGL VON FEIGENFELD, *Öffentliche Vorlesungen Über*

die Königlichen Stadtsrechte, neue Landesordnung, Novellen, Declaratorien, Rescripten, Patenten, und sonstigen Anordnungen wie diese Landesgesetze eingeführt, und abgeändert: und wie solche bey obern, und untern Gerichten dieses Königreichs in wirklichen Rechte, und Übung stehen, Prag 1770, s. 30.

¹⁹ Někdy byli nejvyšší zemští úředníci povoláni na druhé komisařské místo: komorník dvakrát, dvorský sudí jednou, apelační prezident sedmkrát. Pro srovnání: Prezident české komory byl čtyřikrát principálním a desetkrát druhým komisařem.

²⁰ Alessandro CATALANO, „Das temporale wird schon so weit extendiert, daß der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“ *Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740)*, in: P. Maťa – T. Winkelbauer (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740*, s. 317–343.

²¹ Tabulka je zpracována podle údajů obsažených ve sněmovních artikulech. Zde uvedená titulatura se v některých případech rozchází se stavem, který zaznamenává Milada ŠVECOVÁ, *Zemský soud v Čechách do roku 1749. Příspěvek k dějinám šlechty v první polovině 18. století*, diplomová práce Katedry PVH a archivního studia, FF UK Praha 1983. Číslo, k němuž dospějeme, vezmeme-li v úvahu její údaje, uvádím v závorce. Každý komisař je započítán tolikrát, kolikrát byl povolán do sněmovní komise.

²² NA Praha, Česká dvorská kancelář, karton 333.

²³ František ROUBÍK, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577–1749*, SAP 17, 1967, s. 539–603, zde s. 588.

²⁴ Sněmy, na kterých šlechtic vystupoval jako principální komisař, jsou zvýrazněny tučným písmem.

S U M M A R Y

Commissioners to the Bohemian Diets (1627–1740)

Petr MAŤA (Wien)

The role of the Bohemian estates and those of the other hereditary lands of the Habsburg monarchy in the period after the implementation of the Counter-Reformation and the establishment of authoritative monarchical rule in the 1620s has yet to be satisfactorily explained. The current debates concerning early modern composite monarchies and their means of governance give new importance to this question. This article is based on the assumption that it is not possible to understand the role of the estates in this period solely in the context of legal developments and changes within the state administration. Instead it is necessary to dedicate more attention to their social composition – who were the members of the estates, who were the royal officials, what were their social strategies and how much did the sphere of the estates overlap with the sphere of the king.

This article considers the nobles who were commissioned in the years 1627–1740 as delegates (*sněmovní komisaři / Landtagskommis-sare*) to 105 Bohemian diets. There were 110 diets for the entire period under consideration. This analysis does not concern itself with the actual activities of the commissioners but instead focuses on the social composition of the commissions, a perspective which sheds important light on social and administrative practices of the period and their consequent changes. Legations to the diet, arranged by the Bohemian court chancery in Vienna, usually consisted of two representatives from the higher nobility (*Herrenstand*) and one from the knights (*Ritterstand*). Almost without exception they were members of old Bohemian families or those who had been quickly naturalized. Only rarely were they individuals whose professional and social background lay outside the Bohemian kingdom.

During the Thirty Years' War representatives of the Bohemian court

chancery or the military administration often appeared among those sent out to the diet. After the Peace of Westphalia, however, legations to the diet consisted nearly without exception from representatives of the Bohemian administration, most frequently *Statthalter*, who were at the same time the highest officials in the Bohemian kingdom and the most active participants in diet sessions on other occasions. Direct representatives of the court were not delegated to the provincial diet anymore. In the second half of the seventeenth century a certain rotation principle was established for the delegates from both the noble estates. This is testimony to the consolidation of the administration and the considerable overlap between the royal sphere and that of the estates, an important aspect of the power system that was created in Bohemia after the Thirty Years' War. The diet commissioners came from the same social level and same institutional culture as those they had to work with in the name of the king. This is also related to the structural change of the diets from one-time convocations (a standard practice until the Thirty Years' War) to a series of sessions which were irregularly held for longer periods over the course of the year.

Similar shifts in the composition of diet commissions can also be observed in Moravia and Silesia. In those lands, however, more opportunity was given to *Beamtenadel* and representatives of the Habsburg financial administration. Foreigners (including Bohemian aristocrats) were often members of commissions here. This comparison indicates that in Bohemia the local nobility maintained a virtual monopoly of the administrative structure of the region.

The article includes a list of all 99 commissioners to the Bohemian diets in the years 1627–1740.

Translated by Howard Louthan and Václav Ondráček

PER SAECULA AD TEMPORA NOSTRA

SBORNÍK PRACÍ K ŠEDESÁTÝM NAROZENINÁM PROF. JAROSLAVA PÁNKA

SEPARATUM

USPOŘÁDALI JIŘÍ MIKULEC A MILOSLAV POLÍVKA

HISTORICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY

PRAHA 2007